

Ida Raffaelli

Filozofski fakultet, Zagreb

O KONOTACIJI

Izvorni znanstveni članak. Primljen 4. 3. 1997.

UDK 801.541.2

U ovom se članku upozorava na pitanja i probleme vezane uz pojam *konotacija* od logičke do lingvističke uporabe toga pojma. Kod različitih se lingvista taj pojam različito tumači, analizira i upotrebljava. U ovom se članku pokušava prikazati kako su neki od lingvista tumačili taj pojam i koje su razlike u njihovu pristupu.

1. Uvod

Nije rijetkost da u svakodnevnom razgovoru čujemo kako nešto ima *negativnu konotaciju* ili kako, pak, nešto drugo ima *pozitivnu konotaciju*. Činjenica je da je pojam *konotacija* vrlo čest u svakodnevnoj komunikaciji te imamo osjećaj kako je riječ o nečemu »što je potpuno jasno«, »što svatko razumije« i što je onda jednostavno objasniti.

No započnemo li se zapitivati što zapravo znači *konotacija*, odnosno što taj pojam označava, tada uvidamo da jednostavna, kratka definicija i objašnjenje toga pojma i nisu mogući.

Ovim bismo radom pokušali rasvijetliti neke aspekte prihvaćanja, uporabe i analize toga pojma u okvirima određenih lingvističkih škola. Naime, govorimo li o konotaciji, tada moramo biti svjesni kako je riječ o lingvističkom pojmu koji je učestao, ali koji zbog nedovoljno preciznoga tumačenja i definiranja, koji se razlikuju od lingvista do lingvista, stvara nedoumice.

U lingvističkoj se literaturi *konotacija* najčešće određuje u opoziciji prema *denotaciji*. Većina lingvista opoziciju *denotacija – konotacija* definira u načelu na više-manje jednak način. Temeljna je ideja opozicije između tih dvaju pojmova uočljiva i u definiciji koju nudi Garza-Cuarón (1991:119):

(...) the distinction between *denotation* is understood as the direct reference of a sign to an object, and *connotation* is understood as adjacent meaning, which is added to a primary meaning.

Takvo, u načelu, općeprihvaćeno određenje *konotacije*, koje se može smatrati vrlo jasnom i jednostavnom definicijom, zapravo je samo uvod u čitav niz problema i nedorečenosti vezanih uz taj pojam.

Pojam *konotacija* primarno ne pripada lingvistici, već ga je lingvistika preuzela od skolastičke logike jednako kao i pojam *denotacija*.¹

Govoreći o *konotaciji*, a prije detaljne razrade problema, Mounin (1982:144) i Lyons (1993: 175–176) smatraju nužnim rasvijetliti neke terminološke nepreciznosti. Prva razina na kojoj se pojmovno jasno mora odrediti što je *konotacija* označavala kao logički pojam jest djelo S. Milla *Logic*.

Činjenica u kojoj se oba autora slažu i koju smatraju presudnom u daljnjim nedomicama vezanim uz *konotaciju* jest njezino neprecizno tumačenje kao logičkoga pojma. Rezultat toga je različito preuzimanje i interpretiranje *konotacije* u lingvistici.

Lyons upozorava svakoga čitatelja 'semantike' na oprez kada se susretne s pojmom *konotacija*. Pojam se upotrebljava i tumači različito od lingvista do lingvista i stoga bi ga, kada god je to moguće, trebalo izbjegavati. Naravno, u nekim područjima semantičkoga opisa to je vrlo teško, ali tada s *konotacijom* treba »baratati« vrplo oprezno.

Razmišljanja o *konotaciji* valjalo bi započeti, kao što su to učinili Mounin i Lyons, prikazom Millova definiranja i uporabe toga pojma.

2. Konotacija – od logičkoga do lingvističkoga pojma

2.1. Mounin navodi kako je djelo Sturta Milla *Logic* poslužilo kao polazišna točka za suvremenu lingvističku uporabu pojma *konotacija*. U Millovu je djelu denotacija nekoga pojma opseg koncepta, odnosno skup svih predmeta kojih je određeni koncept atribut.² Tako primjerice riječ 'bijelo' denotira sve bijele predmete kao snijeg, papir, vodena pjena.³ Konotacija nekoga pojma je *razumijevanje* koncepta, odnosno skup svojstava koja pripadaju tom konceptu.⁴ Konotacija je nešto dodatno u odnosu prema značenju ili denotaciji svih predmeta koji posjeduju ta svojstva.⁵

Mill razlikuje četiri vrste *razumijevanja* od kojih je jedno *subjektivno* razumijevanje (*compréhension subjective*) i čini skup svojstava što ih određeni pojam evocira kod pojedinca ili kod dijela neke zajednice.⁶ Mill je često *konotacijom* nekoga pojma nazivao njegovo subjektivno razumijevanje u najširem smislu riječi. To razumijevanje omogućava prepoznavanje bića zahvaljujući nekim dodatnim svojstvima u odnosu prema *odlučujućem* razumijevanju (*compréhension décisoire*).⁷

S vremenom se pojmovi *razumijevanje* i *konotacija* počinju upotrebljavati kao sinonimi, tako da se međusobno zamjenjuju te se počinje govoriti o *subjektivnoj konotaciji*. U tom trenutku evolucije određenja i uporabe, pojam *konotacija* prelazi iz uporabe isključivo u

¹ Usp. Mounin (1982:144) i Dictionnaire de linguistique (1994)

² Mounin (1982:144) (...) la dénotation d'un terme, c'est l'extension du concept, c'est-à-dire l'ensemble des objets dont ce concept est l'attribut.

³ Lyons (1993:175)

⁴ (ibid.) La connotation du terme est la compréhension du concept, c'est-à-dire l'ensemble des caractères appartenant à ce concept.

⁵ Lyons (1993:176) (...) it is intended to suggest that what he calls the signification of the attributes of a subject is something additional to the signification, or denotation, of all the subject which possess these attributes.

⁶ (ibid.) (...) compréhension subjective: l'ensemble des caractères qu'évoque un terme dans un esprit, ou chez la plupart des membres d'un groupe.

⁷ Usp. Mounin (1982:144)

Mounin definira *odlučujuće* razumijevanje kao skup malog broja svojstava dostatan za razlikovanje bez dvoismislenosti.

anglosaksonskoj logici u uporabu u anglosaksonskoj lingvistici.⁸ No jedno je određenje pojma, a usudili bismo se reći i njegovo temeljno određenje, već tada jasno naznačeno. *Konotacija* ili, kako se tada uvriježilo, *subjektivna konotacija* označavala je subjektivni dio definicije, odnosno skup svih svojstava koja nisu nužna pri definiciji nekoga pojma. Za razliku od toga, *denotaciju*, odnosno objektivni dio definicije pojma, činila su obvezna svojstva u definiciji.⁹

Tako interpretacija *konotacije* u nefilozofskoj, točnije lingvističkoj uporabi, naglašava postojanje emotivnih, afektivnih komponenata koje se dodaju glavnom, središnjem značenju pojma. *Konotacija* se tako kod nekih lingvista interpretira kao emotivno značenje u suprotnosti prema referencijalnom značenju, kao figurativno ili metaforičko značenje u suprotnosti prema glavnom, literarnom značenju.¹⁰ Različite mogućnosti interpretiranja i neprecizne definicije neke lingviste odbijaju od bavljenja *konotacijom* jer je se često zloupotrebljava i uzima kao rezervu za tumačenje svih nerazrješivih problema. Lyons stoga i govori o *konotaciji* kao o »vreći« u koju se može nabacati sve što se ne zna objasniti.¹¹ C. Kerbrat-Orecchioni (1977:13) navodi kako je temeljni problem *konotacije* u lingvističkoj analizi određenje crte koja razdvaja denotaciju od konotacije, odnosno definiranje kriterija prema kojima se neka svojstva mogu precizno odrediti kao pripadajuća denotaciji, odnosno konotaciji.

2.2. Prvi iz »plejade velikih lingvista« koji pri opisu i određenju značenja važno mjesto daje *konotaciji* i tako je »lansira« u lingvističko polje proučavanja jest L. Bloomfield u *Language* (1934).¹²

Konotacija tako ulazi na velika vrata i u lingvistiku, postajući nekim lingvistima nezaobilaznim dijelom pri tumačenju i opisu značenja. L. Hjelmslev u *Prolegomenama* razlikuje denotativnu semiotiku od konotativne semiotike. Konotacija se u njegovom radu pojavljuje kao plan sadržaja kojemu je plan izraza kakav denotativni jezik. Konotaciju Hjelmslev promatra na razini semiotike, znanosti o znakovima općenito, nadilazeći razinu lingvističkoga znaka. Njegovo bavljanje *konotacijom* izlazi iz okvira praktične lingvističke analize i određuje se unutar različitih razina semiotičkih sustava.

Neki lingvisti opisujući značenje uopće ne govore o konotaciji, ali svoj predmet proučavanja određuju tako da ostavljaju prostor za ono što drugi lingvisti nazivaju *konotacijom*.¹³

Tako Ullmann pri određenju značenja ne govori o *konotaciji*, niti taj pojam igdje spominje. Poznata je Ullmannova adaptacija Ogden-Richardsova trokuta s pomoću kojega tumači i određuje značenje lingvističkoga znaka. Takva interpretacija ne uključuje *konotaciju*, ali Ullmann čitavo poglavlje posvećuje afektivnim vrijednostima u jeziku, odnosno afektivnoj funkciji jezika. Afektivni jezik, kako ga on naziva, suprotstavlja se intelektualnom jeziku, a afektivne vrijednosti riječi moraju se proučavati kao nezaobilazan element stilistike.¹⁴

Ullmann tako, među ostalim, govori o afektivnim vrijednostima osobnih imena, stranih riječi, arhaizama. Zadatak je semantike klasifikacija afektivnih vrijednosti, a one se jedino pravilno mogu proučavati u okviru stilistike unutar koje se i utvrđuje prava funkcija afektivnih vrijednosti riječi.

⁸ Usp. Mounin (1982:145)

⁹ (ibid.)

¹⁰ Usp. Lyons (1993: 175–176) i Garza-Cuarón (1991:120)

¹¹ Usp. Lyons (1970: 343)

¹² Mounin (1982:145) napominje kako se ni de Saussure, ni Jespersen, ni Sapir ne bave pitanjem *konotacije*.

¹³ Garza-Cuarón (1991: 121)

¹⁴ Ullmann (1969:147)

Dakle, u Ullmannovoj *Semantici* nema konotacije, ali postoje afektivne vrijednosti koje mogu imati neke riječi. Naime, pojmovno se često konotacija poistovjećuje s afektivnim vrijednostima i obrnuto. Konotacija se u lingvistici nerijetko definira kao vrijednosti koje se dodaju objektivnoj definiciji riječi, a vrlo često su takve vrijednosti emotivno obojene.¹⁵

Ullmann je u svojoj interpretaciji i terminološkom određenju afektivnih vrijednosti vrlo blizak Ballyevoj koju nalazimo u *Traité de stylistique française*. Bally, naime, također govori o *afektivnim vrijednostima*, ali nije terminološki dosljedan, pa nalazimo i pojmove *afektivna svojstva*, *afektivni elementi* koji svi u načelu označavaju iste mogućnosti jezičnoga izražavanja. Prema Ballyu utvrđivanje i definiranje afektivnih vrijednosti u jeziku prva je i temeljna zadaća stilistike.

Svojstva koja Bally terminološki neprecizno označava ponekad kao afektivne vrijednosti, ponekad kao afektivne elemente ili svojstva, a Ullmann kao afektivne vrijednosti, zapravo je drugi naziv za konotaciju ili konotativne vrijednosti. Stoga bi valjalo imati na umu da fenomene koje neki lingvisti nazivaju konotacijom, drugi nazivaju afektivnim vrijednostima. Tako su izbjegli nedoumice vezane uz pojam konotacija, ali su stvorili nove terminološke poteškoće jer su, u načelu, ista svojstva označili različitim nazivima.

2.3. Prikazati problem konotacije cjelovito i zaokruženo u ovakvoj vrsti rada vrlo je teško, gotovo nemoguće.¹⁶ Ovim bismo se radom ograničili samo na neke lingviste koji su pri definiranju značenja na ovaj ili onaj način uzimali u obzir konotaciju.

Započeli bismo naravno s prikazom Bloomfieldova tumačenja konotacije i njezina uvođenja u opis značenja. Bloomfield čini onu skupinu lingvista koji govore o konotaciji kao o dodatnim vrijednostima koje značenje neke leksičke jedinice može imati u određenim govornim situacijama.

Skupinu lingvista koji o konotaciji govore kao o konotativnom značenju, dakle o posebnoj vrsti značenja koja je prepoznatljiva kod svake lingvističke jedinice i kao takva se razlikuje od denotativnoga značenja predstavlja Leech.

Neki lingvisti u okviru semičke analize opisujući značenje s pomoću semova kao najmanjih jedinica značenja, utvrđuju postojanje i onih jedinica značenja koje čine element konotativnoga značenja. Tako se ograničavaju na proučavanje konotacije isključivo na leksičkoj razini. Takav model pronalazi Pottier.

3. Konotacija kod Bloomfielda

Određenju i definiranju značenja lingvisti pristupaju različito. Dok jedni polaze od određenja lingvističkoga znaka i Ogden-Richardsova trokuta, te unutar tih okvira pronalaze zadovoljavajuća rješenja za određenje značenja, neki pak, poput Bloomfielda, u određenju značenja polaze s drugih stajališta.

Bloomfield tako definira značenje lingvističkoga oblika kao situaciju u kojoj ga govornik izriče i odgovor koji izaziva kod slušatelja.¹⁷ Bloomfield, smatrajući značenje jednom od slabih točaka u proučavanju jezika, te stavljajući semantiku općenito na marginu

¹⁵ Usp. Mounin (1982: 145–146)

¹⁶ Iscrpe prikaze tumačenja i bavljenja problemom konotacije od logičko-skolastičkoga razdoblja do današnjih »lingvističkih« dana s prikazom vlastitoga modela tumačenja konotacije, dale su u svojim knjigama C. Kerbrat-Orecchioni i B. Garza-Cuarón.

¹⁷ Bloomfield (1970:132) Nous avons défini la signification d'une forme linguistique comme la situation dans laquelle le locuteur l'énonce et la réponse qu'elle provoque de la part de l'auditeur.

znanstvenih disciplina koje opisuju jezične fenomene, pokušava pronaći znanstveno egzaktni način s pomoću kojega bi se odredilo značenje leksičke jedinice, odnosno u njegovoj terminologiji lingvističkoga oblika. No ta je težnja za egzaktnim i znanstvenim definiranjem značenja naišla na mnoge zapreke. Prvo je, svakako, pitanje prirode lingvističkih oblika. Ako se imena minerala mogu definirati kemijskim pojmovima i formulama, a imena biljaka i životinja pojmovljem koje se upotrebljava u botanici ili zoologiji, te tako definirati njihovo značenje znanstveno egzaktnim pojmovima drugih znanosti, što učiniti s velikim dijelom lingvističkih oblika kod kojih to nije moguće? Što učiniti s riječima kao što su *ljubav*, *mržnja*, *sreća*?¹⁸

Budući da Bloomfield definira značenje kao situaciju u kojoj je lingvistički oblik izgovoren, u njegovu je pristupu jednako važno i određenje te situacije. Naime, situacije u kojima se pojavljuje određeni lingvistički oblik su različite. Ne postoje dvije situacije koje su identične. Svatko od nas upotrebljava riječ *jabuka* na različit način, odnosno u različitim bi situacijama *jabuka* trebala imati i različito značenje.¹⁹

Bloomfield uvodi dvije teorijske postavke prema kojima se o značenju lingvističkoga oblika ne može govoriti kao o jedinstvenom fenomenu. Prvo on razlikuje različite varijante značenja, odnosno značenje lingvističkoga oblika dijeli na normalno ili glavno značenje i marginalno značenje kojem prvenstveno pripadaju figurativna i metaforička značenja nekoga lingvističkoga oblika.²⁰

Drugo Bloomfield uvodi i pojam *prošireno značenje*.²¹ Prošireno značenje obuhvaća postojanje dodatnih vrijednosti koje u određenim situacijama može dobiti značenje nekoga lingvističkoga oblika. Dakle, on razlikuje marginalno (metaforičko, figurativno) značenje od proširenoga značenja.

Unutar proširenoga značenja Bloomfield definira i *konotaciju* kao dodatnu vrijednost koju dobiva značenje nekoga lingvističkoga oblika s obzirom na situaciju u kojoj se upotrebljava. Lingvistički oblik tako postaje devijantan u odnosu prema konvencionalnom obliku. Zadaća je rječnika točno značenjski definirati lingvističke oblike i smanjiti devijacije njihova značenja.²² Bloomfieldove postavke oko značenja višestruko su segmentirane. Prvo, težnja mu je pronaći znanstveno egzaktni način opisa značenja svakoga lingvističkoga oblika. Takvim postavljanjem problema Bloomfield uočava razdiobu značenja na više vrsta značenja, odnosno postojanje dodatnih vrijednosti kod nekog oblika s obzirom na situaciju u kojoj je izrečen. Definirajući *konotaciju* kao dodatne vrijednosti, Bloomfield uočava čitav niz različitih konotacija. One mogu biti vulgarne, familijarne, regionalne, arhaične, tehničke, znanstvene, strane i mogu pripadati argotu. No, bez obzira na velik i zapravo neograničen broj različitih konotacija, njima je svima zajedničko jedno svojstvo: one dodaju objektivnoj definiciji nekoga lingvističkoga oblika vrijednosti uz koje se vežu karakteristike određenih osjećaja.²³

Naime, svaka konotacija daje dodatnu vrijednost određenom obliku u određenoj situaciji, ukazujući tako i na odnos govornika prema objektu označenom tim lingvističkim oblikom.

¹⁸ Bloomfieldov pristup određenju značenja sa stajališta egzaktnoga znanstvenog metajezika bio je kritikom mnogih lingvista. Vidi više u Leech (1990: 2–3)

¹⁹ Bloomfield (1970:133)

²⁰ Vidi u Bloomfield (1970:141–142)

²¹ Bloomfield (1970:144)

Na engleskom pojam je *widened meaning*, a na francuskom *sens élargis*.

²² Vidi u Bloomfield (1970: 144)

²³ Vidi u Mounin (1982:145–146)

Posvećujući pet stranica problemu *konotacije* i vrstama konotacija, Bloomfield zaključuje kako su različite varijante konotacija neograničene i ne mogu se definirati te se zapravo ne mogu jasno i precizno razlikovati od denotativnoga značenja.²⁴

Iako zaključno iznosi određenu suzdržanost o mogućnosti jasnoga i preciznog razdvajanja konotacije od denotacije, Bloomfield navodi kako u slučajevima znanstvenih pojmova značenje možemo jasno i precizno definirati tako da nisu podložna dodavanju konotativnih vrijednosti. S obzirom na različite situacije u kojima ih govornici izriču, oni mogu bez obzira na jasnoću određenja značenja, dobiti nove konotativne vrijednosti. Iz toga proistječe da je i znanstveno pojmovlje, kao onaj dio vokabulara kojemu se s najvećom sigurnošću može precizno i egzaktno odrediti značenje, također podložno primanju konotativnih vrijednosti u određenim govornim situacijama.

Pokušavajući odrediti značenje lingvističkoga oblika znanstvenim, egzaktnim metajezikom, Bloomfield uočava kako ta težnja može biti prihvatljiva samo za određeni dio vokabulara nekoga jezika, i to ne u svim govornim situacijama. Jednako tako Bloomfield naglašava kako nije moguće značenje definirati kao nekakav jedinstveni fenomen, već upozorava da postoje različiti segmenti ili dodatne vrijednosti značenja nekoga lingvističkog oblika koji su u određenim situacijama relevantni za označavanje određenoga lingvističkog oblika. U Bloomfieldovu se pristupu značenju konotacija određuje kao dodatna vrijednost značenja, a ne kao zaseban, jasno definiran dio značenja ili pak kao posebna vrsta značenja. Bloomfield, naime govori o denotativnom značenju, ali ne upotrebljava pojam *konotativno značenje*, već govori o konotacijama, odnosno konotativnim čimbenicima. Konotacije kao dodatne vrijednosti u značenju ne mogu se jasno razlikovati od denotativnoga značenja.²⁵

Za razliku od Bloomfielda koji ne odvaja jasno denotaciju od konotacije,²⁶ Leech ima donekle drukčiji pristup određenju i definiranju *značenja*.

4. Konotacija kod Leecha

Leech u *Semantics* (1990) ne promatra značenje kao jedinstveni fenomen unutar kojega se uočavaju različite dodatne vrijednosti, već govori o sedam različitih tipova značenja među kojima je jedno od značenja (drugo navedeno odmah poslije konceptualnoga značenja) i konotativno značenje.

Leech (1990:9) značenje ne želi promatrati u svjetlu dosadašnjih pristupa kada se proučavanje značenja ograničavalo isključivo na analiziranje logičkoga odnosno konceptualnoga značenja. Leech tako razbija 'značenje' na sedam tipova značenja od kojih najveću pozornost pridaje logičkom, odnosno, prema njegovoj terminologiji, konceptualnom značenju koje se kod lingvista još naziva denotativno ili kognitivno značenje. Za razliku od ostalih šest značenja, konceptualno značenje Leech smatra sastavnim dijelom osnovnoga funkcioniranja jezika. Nijedna druga vrsta značenja nije tako važna za funkcioniranje jezika, ali jednako se tako konceptualno značenje ne smije smatrati i najvažnijim elementom jezične komunikacije.²⁷ Jedno od drugih šest značenja je i konotativno značenje.

²⁴ Bloomfield (1970:147) Les variétés de connotation sont illimitées et indéfinissables, et, dans leur ensemble, ne peuvent être clairement distinguées de leur sens dénotatif.

²⁵ Mounin (1982: 153–154) citira lingviste koji su kritizirali Bloomfieldov pristup konotaciji, odnosno njegovu tumačenje i definiranje *konotacije*. Takvom je definicijom Bloomfield tek postavio problem, a nije ga razjasnio.

²⁶ Valja napomenuti kako Bloomfield pojam *denotacija* ne upotrebljava nigdje kada govori o značenju prije nego što počinje govoriti o konotaciji. On ga uvodi (ne objašnjavajući ga posebno) tek u poglavlju u kojem govori o konotaciji.

²⁷ Vidi u Leech (1990:9)

Konotativno značenje Leech tumači u odnosu prema konceptualnom. Konceptualno se značenje neke riječi, primjerice *žena* može odrediti s pomoću entiteta +LJUDSKO BIĆE, –MUŠKO, +ODRASTAO. Tri entiteta 'muško', 'odrastao', 'žensko' prenesena u »stvarni svijet«²⁸ predstavljaju attribute referenta na kojega se riječ referira.²⁹

No, referent *žena* ima još čitav niz dodatnih atributa koje uz njega vežemo. Oni mogu biti različiti, dakle mogu uključivati fizičke, psihičke, društvene i druge karakteristike koje vežemo uz *ženu*.

Ti dodatni atributi čine *konotativno značenje*. Leech *konotativno značenje* definira (1990:12) kao komunikativnu vrijednost koju ima neki izričaj posredovanjem onoga na što se referira više od njegova čisto konceptualna sadržaja.³⁰

Konotativno značenje Leech smatra sporednim elementom u jeziku, a ne temeljnim kakvim smatra konceptualno značenje. Jednako tako konotativno značenje nije specifično samo jeziku, već može biti svojstveno i različitim drugim komunikacijskim sustavima kao što je glazba i vizualna umjetnost.³¹ Nije rijetkost da se upravo ta preklapanja između konotacija u lingvistici i vizualnih konotacija koriste u reklamama gdje su riječi popraćene odabranim ilustracijama koje izazivaju određene asocijacije uz određene riječi.

Druga činjenica koja ukazuje da se konotativno značenje mora smatrati perifernim u odnosu prema konceptualnom jest njegova relativna nestabilnost, odnosno uvjetovanost kulturnim, povijesnim čimbenicima, jednako kao i uvjetovanost individualnim iskustvom svakoga govornika. Stoga ono što je zajedničko svim govornicima nekoga jezika jest zajednički konceptualni okvir, odnosno uporaba riječi u jednakom konceptualnom značenju, dok u okvirima konotativnoga značenja dolazi do odstupanja.³²

Treći čimbenik koji konotativno značenje određuje kao periferno u odnosu prema konceptualnom jest njegova otvorenost i neodređenost na način na koji konceptualno značenje to nije. Naime, konotativno je značenje otvoreno prema izvanjezičnom univerzumu jednako kao što su otvorene i naše spoznaje, iskustva i uvjerenja o svijetu u kojemu živimo. Tako bilo koje svojstvo referenta, objektivno ili subjektivno, može činiti dio konotativnoga značenja riječi koja ga denotira. Za razliku, konceptualno se značenje može definirati s pomoću točno određenih semantičkih obilježja. I Leech je svjestan prevelike pojednostavljenosti takvoga obrazloženja, ali smatra da lingvisti u analizama i opisima semantičkih struktura polaze upravo od pretpostavke zatvorenosti i određenosti konceptualnoga jezičnog sadržaja.³³ To je za Leecha polazna pretpostavka prema kojoj se jezik može sagledati kao koherentan i zatvoren sustav.

Možda je na kraju ovoga prikaza Leechova tumačenja konotativnoga značenja potrebno napomenuti kako je četvrto značenje u njegovoj klasifikaciji značenja *afektivno značenje*.

Afektivno značenje odražava govornikov stav ili osjećaj prema referentu i vrlo se često prenosi kroz konceptualno ili konotativno značenje. Stoga ga i Leech smatra donekle parazitskom kategorijom jer se izražavanje osobnoga stava govornika i njegovih osjećaja odražava preko drugih tipova značenja – konceptualnoga, odnosno konotativnoga.

Afektivno značenje u Leechovoj interpretaciji treba razlikovati od *afektivnih vrijednosti* u interpretaciji Ullmanna i Ballya. Dok se afektivne vrijednosti pojavljuju kao dodatni

²⁸ Pojam koji Leech suprotstavlja jeziku.

²⁹ Vidi u Leech (1990:12)

³⁰ Connotative meaning is the communicative value an expression has by virtue of what it *refers to*, over and above its purely conceptual content.

³¹ Vidi u Leech (1990: 13)

³² *ibid.*

³³ *ibid.*

segmenti značenja neke leksičke jedinice u određenim govornim situacijama, afektivno značenje zapravo je odraz govornikova stava ili se može tumačiti kao pragmatika kategorija koja odražava odnos govornika prema referentu označenom tim lingvističkim znakom.³⁴

Naravno, temeljni problem prema takovoj Leechovoj razdiobi jest činjenica što je segmente afektivnoga značenja u većini slučajeva teško jasno razdvojiti od konotativnoga, odnosno teško je povući crtu i jasno razdvojiti afektivno značenje od konotativnoga i definirati elemente koji pripadaju jednome ili drugome.

5. Konotacija kod Pottiera

Pottierova se metoda definiranja i opisa značenja kreće u okvirima semičke analize koja ustanovljava i pronalazi najmanje jedinice značenja kojima se može definirati značenje.

Temelje je svojem modelu Pottier odredio u članku *Vers une sémantique moderne, TrLiLi, I (II), 1964.* u kojem je definirao osnovne jedinice kojima se služi pri opisu. U knjizi *Linguistique générale – théorie et description* (1974, 1985) taj početni model dodatno razrađuje uvodeći nove elemente s pomoću kojih se još preciznije definira značenje leksičke jedinice te se jasnije uočavaju odnosi s drugim jedinicama.

Temeljna jedinica značenja prema Pottieru je sem. No, za razliku od članka *Vers une sémantique moderne*, u kojemu nije razlikovao vrste semova, u *Linguistique générale* navodi kako nisu svi semovi iste prirode. Tako razlikuje denotativne od konotativnih semova (1985:29–30):

Les sèmes ne sont pas tous de même nature. Les uns sont *dénotatifs* et dénotent d'une façon stable et avec une vaste assise sociale la signification d'un signe (ex.: / avec moteur/ pour *autobus*). D'autres sont *connotatifs*, et caractérisent d'une façon instable et souvent individuelle la signification d'un signe (ex.: /être secoué/ pour *autobus*).

Konotativni semovi dodani su denotativnim semovima i predstavljaju nestabilne entitete, i često čine dio semema³⁵ samo jedne leksičke jedinice, dok denotativni semovi mogu biti *specifični* kada služe u razlikovanju između dvaju susjednih semema ili *generički* kada određuju pripadnost nekoj općoj kategoriji.

Pottier semem grafički prikazuje ovako:

³⁴ Jedan je od kritičkih osvrti na Bloomfieldovu koncepciju prikaza konotacije koji navodi Mounin (1982: 154) i Sørensenov osvrt. Naime, za njega konotacija u Bloomfieldovoj koncepciji ne pripada ravnopravnom značenju, odnosno nije vrijednost koju leksička jedinica ima u određenom lingvističkom kontekstu, već je pragmatika kategorija koja ukazuje na stav govornika prema referentu označenom tim lingvističkim znakom.

Baldinger (1984: 186–189) slično tumači konotativne elemente. On ih naziva i pragmatiskim elementima jer proistječu iz funkcije lingvističkoga znaka kao simptoma (prema Bühlerovu modelu), odnosno izražavaju stav govornika prema referentu označenom nekim lingvističkim znakom. Baldinger pragmatike, odnosno konotativne elemente klasificira u dvadeset i pet skupina, a koristi ih za određivanje vrsta sinonimskih odnosa.

³⁵ Prema Pottierovoj definciji (1985:29) sadržaj označenoga u lingvističkom znaku sastoji se od skupa distinktivnih obilježja značenja, odnosno semova. Semem je skup svih semova. Semem = {sem, sem, ...sem}.

skup specifičnih semova	skup generičkih semova	denotacija
skup virtualnih semova		konotacija

semem =

semantem	klasem
virtuem	

Virtuem je, dakle, prema Pottieru, skup konotativnih ili virtualnih semova kao virtualnih (mogućih) elemenata koji su latentni u asocijativnoj memoriji govornika i kojih je aktualizacija vezana uz raznovrsne čimbenike uvjetovane komunikacijom. Virtuem je dio semema koji definira i opisuje konotativni dio značenja lingvističkoga znaka. Pottier (1985:74) definira virtuem na sljedeći način:

Le virtuem représente la partie connotative du sémème. Il est très dépendant des acquis socio-culturels des interlocuteurs. Il est donc instable, mais se situe dans la compétence à un moment donné.

Pottier uočava kako virtuem može imati različitu sociološku rasprostranjenost. Naime, on može biti zajednički svim pojedincima neke grupe, može biti zajednički samo dijelu neke grupe, ili pak može biti svojstven samo pojedincu.³⁶

Dok su semantem i klasem konstantni dijelovi semema, virtuem je nestabilan dio koji može varirati od jednoga člana neke zajednice do drugoga, odnosno prema komunikacijskoj situaciji u kojoj se znak upotrebljava.

Određenje konotativnih semova, odnosno virtuemata iz Pottierova prikaza i nije posve jasno i precizno. Njegove su definicije i opisi prilično nedorečeni i ostavljaju mogućnost različitih interpretacija. Premda bi takav model morao omogućiti jasnije određenje elementa koji čine konotativni dio semema, preciznije ga definirati stavljanjem u odnos prema denotativnom dijelu, on ne umanjuje ideju proizvoljnosti i individualnosti konotacije.

Naime, možemo postaviti pitanje što znači da je virtualan »svaki onaj latentni element u asocijativnoj memoriji govornika«? Takva definicija nije niti dovoljno jasna niti precizna u odnosu prema definiciji specifičnoga sema. Ne može li i specifični sem u određenim situacijama biti latentan? Odnosno, je li specifični sem konstantan, nepromijenjeni dio semantema, bez obzira na situacije u kojima se lingvistički znak pojavljuje? Može li i on ovisiti o govornikovo sociokulturnoj kompetenciji? Obrnuto se pitanje također može postaviti. Garza-Cuarón (1991:171) postavlja pitanje mogu li i specifični i generički semovi biti u nekim slučajevima konotativni, no to pitanje smatra »nepoštenim« izvan konteksta.

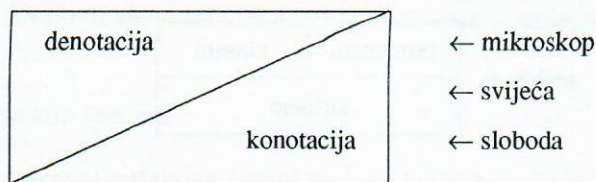
Naravno, takva je načelna pretpostavka moguća iako ju je možda teže potkrijepiti primjerom nego druge sumnje koje postoje oko Pottierove definicije virtuemata. To su, naime sumnje koje se nerijetko pojavljuju kada je riječ o semičkoj analizi općenito, a ne samo kada je riječ o odnosu semantema, klasema i virtuemata.

³⁶ Vidi u Pottier (1985: 76)

Činjenica je da Pottier ostavlja mnoga pitanja otvorenima u jednom ovako općeteorijskom pristupu, slabo potkrijepljenom primjerima.

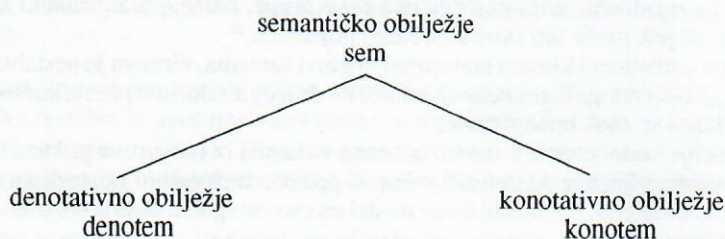
No postavke koje mogu poslužiti u daljnjem proučavanju konotacije, a koje Pottier iznosi relativno jasno, jesu:

a) proporcionalni odnos između denotacije i konotacije može prilično varirati od semema do semema;

b) utvrđivanje i definiranje najmanjih jedinica (konotativnih semova) koje čine dio konotativnoga značenja lingvističkoga znaka i s pomoću kojih se mogu određivati odnosi između leksičkih jedinica;

5.1. Donekle blizak model ovom Pottierovu nalazimo i kod C. Kerbrat-Orecchioni. Ona semove kao semantička obilježja općenito dijeli na denotativna obilježja ili *denoteme* koji su konstantni i distinktivni i konotativna obilježja ili *konoteme* koji su izrazito brojni, heterogeni i ovise o odabiru.³⁷

Na temelju ovoga modela C. Kerbrat-Orecchioni (1977:9) definira konotaciju kao: (...) cet ensemble hétérogène d'objets théoriques qui fonctionnent comme des unités minimales articulant le plan des contenus.

6. Zaključak

Kao što se može vidjeti iz ovoga relativno kratkoga i nedovoljno iscrpnoga prikaza na pitanje 'Što je *konotacija*?' nije jednostavno ni lagano odgovoriti. Njezin je prelazak iz isključivo logičkoga pojma u lingvistički pojam uvjetovao i njezinu različitu interpretaciju i primjenu.

³⁷ Usp. Kerbrat-Orecchioni (1977: 181)

Lingvisti koji su se usudili analizirati *konotaciju* pri određivanju i tumačenju značenja svjesni su kako je riječ o fenomenu koji nije jednostavno odrediti. *Konotacija* nikada nije primarna kada se analizira značenje neke leksičke jedinice, niti je ikada dostatna. Naime, nijedan se lingvist nikada nije upustio u analizu *konotacije* ili konotativnoga značenja neke leksičke jedinice, a da pritom prethodno nije definirao denotativno značenje te iste jedinice. *Konotacija* se vrlo često uključuje u one vrste analiza kojima se žele jasnije i preciznije odrediti odnosi među pojedinim leksičkim jedinicama, primjerice vrste sinonimijskih odnosa. No i tada se polazi od denotativnoga značenja, a s pomoću *konotacija* određuju se specifičnosti među sinonimima.

Odabirom triju lingvista Bloomfielda, Leecha i Pottiera pokušali smo ukazati na tri tipična i najučestalija načina tumačenja i određenja *konotacije*:

- a) kao dodatnih vrijednosti značenju;
- b) kao posebne vrste značenja;
- c) kao vrste značenja koje se mogu opisati s pomoću njima pripadajućim najmanjim jedinicama značenja – konotativnim semovima;

Uključujemo li *konotaciju* pri određenim vrstama semantičkih analiza, svakako moramo imati na umu kako je riječ o pojmu koji kao prvo treba jasno definirati odabirući isključivo jedan od modela njegova definiranja kako bismo izbjegli nepoželjne nedoumice.

LITERATURA

- Baldinger, K. (1984). *Vers une sémantique moderne*. Klincksieck. Paris.
- Bally, Ch. (1951). *Traité de stylistique française* (I, II). Klincksieck. Paris.
- Bloomfield, L. (1970). *Le Langage*. Payot. Paris.
- Dubois, Ch. et al. (1994). *Dictionnaire de linguistique et de sciences de langage*. Larousse. Paris.
- Garza-Cuarón, B. (1991). *Connotation and meaning*. Mouton de Gruyter. Berlin, New York.
- Hjelmslev, L. (1980). *Prolegomena teoriji jezika*. Biblioteka GZH. Zagreb.
- Kerbrat-Orecchioni, C. (1977). *La Connotation*. Presses Universitaires de Lyon. Lyon.
- Leech, G. (1990). *Semantics*. Penguin Books.
- Lyons, J. (1993). *Semantics* (I). Cambridge University Press. Cambridge.
- Mounin, G. (1982). *Problèmes théoriques de la traduction*. Gallimard. Paris.
- Pottier, B. (1985). *Linguistique générale - théorie et description*. Klincksieck. Paris.
- Ullmann, S. (1969). *Précis de sémantique française*, A. Francke Verlag. Berne.

SUR LA CONNOTATION

Résumé

Dans cet article on présente les problèmes principaux concernant *la connotation* en tant qu'un terme de logique et de linguistique. L'usage du terme en linguistique diffère à cause de différentes interprétations du terme logique. En tant que un terme linguistique *la connotation* est analysée, définie et interprétée de plusieurs manières. Dans cet article on essaye de se pencher sur quelques de ces interprétations.

ON CONNOTATION

Summary

The author presents some problems concerning connotations as logic and as a linguistic term. The connotation is interpreted and analysed in different ways by different linguists. The author chooses three linguists whose approaches to the problem of connotation may suggest three principal ways of interpreting the connotation.

First is the interpretation of Bloomfield's introduction of connotation in the description of meaning. In Bloomfield's theoretical framework the connotation figures as an additional value of the meaning of a lexical unit.

Some linguists, such as Leech, treat connotation as connotative meaning. In their theoretical framework the connotation represents a specific type which is directly opposed to the denotative meaning.

The third and last way of interpreting the connotation chosen by the author is represented by Pottier's work. Pottier introduces the connotation within the framework of semic analysis and postulates the existence of distinctive features defining the connotative meaning.